

AZ ANGOL FŐNEMESI TÁRSADALOM JELLEMZŐI A KÉSEI KÖZÉPKORBAN

Az angol nemesség a 14–15. században a becsült össznépeség elenyésző részét alkotta, ugyanakkor vagyoni, társadalmi, politikai és jogi szempontból jelentősen differenciálódott. Angliában nem alakult ki jogilag egységes nemesség, éppen ellenkezőleg, a nemesség egyes csoportjai eltérő presztízzsel és különböző jogokkal rendelkeztek. Ennek következtében nem alakult ki a nemesi társadalom egészére alkalmazott nemesség fogalom. A legvagyonosabb földbirtokosi csoport, amely egyben a politikai elitet is alkotta, kiemelkedett és elhatárolódott a kevésbé vagyonos és befolyásos birtokosok köreitől. A középkor utolsó századaiban kialakult az arisztokrácia, amely kiemelkedő vagyona, jövedelme, presztízse és jogai alapján önálló csoporttá szerveződhetett.

A nemesi társadalom és ezen belül a főnemesség szerkezetének vázolásához számos forrás nyújt értékes adatokat, amelyek közül külön is említést érdemel az 1379. évi fejadó,¹ az 1431. évi *auxilium*² és az 1436. évi jövedelemadó.³ A statútumok és uralkodói rendelkezések a nemesség egyes csoportjait megillető jogokról tájékoztatnak.⁴ A parlamenti határozatok, bírói végzések és oklevelek rendszerint eseti döntések voltak, ennek ellenére értékes adatokat tartalmaznak, amelyek a nemesek jogi ügyeibe engednek bepillantást. Az angol nemességről számos kiváló tanulmány készült, amelyek közül kiemelendő K. B. McFarlane tanulmánykötete. Sidney Painter a báróságokat vizsgálta, Enoch Powell és Keith Wallis a lordok háza kialakulását, és az angol főrendek történetét kutatta. Anthony Tuck a korona és a nemesség kapcsolatát írta le a kései középkor vonatkozásában. A grófsági, illetve a kisebb birtokosok társadalmi szerepét tanulmányozta Susan Wright, Simon Payling, Cecil H. Clough, és N. Denholm-Young.⁵ Az

¹ *English Historical Documents 1327–1485* (továbbiakban: *EHD*), vol. IV., ed. by A. R. Myers, London 1969. 125–126.

² *Inquisitions and Assessments Relating to Feudal Aids A. D. 1284–1431*, vol. I. Deputy Keeper of the Records. London 1899. 272–310.

³ GRAY, H. L.: „Incomes from land in England”, *English Historical Review* 49 (1934), 607–639.

⁴ *Sources of English Constitutional History* (továbbiakban: *SECH*), vol. L, edited and translated by Carl Stephenson and Frederick George Marcham, New York–Evanston–San Francisco–London 1972.

⁵ MCFARLANE, K. B.: *The Nobility of the Later Medieval England*, Oxford 1973. Reprinted 1980; POWELL, E. – WALLIS, K.: *The House of Lords in the middle ages*, London 1968; TUCK, A.: *Crown and Nobility 1272–1461*, London 1985; WRIGHT, S. M.: *The Derbyshire Gentry in the Fifteenth Century*, Chesterfield 1983; PAYLING, S.: *Political Society in Lan-*

angol nemesség finoman tagolt hierarchiája a későközépkorban alakult ki, amelynek élén az arisztokrácia állt, vagyis a főrendi ház tagjai, akiket a *gentry* közép- és kisbirtokos csoportjai követték. A nemességnek ez a része, szintén hierarchikus alapon további három alcsoportra tagolódt. Mindegyik csoport sajátos ismérvekkel, politikai funkciókkal és jogokkal rendelkezett, amelyek megszerzése és megtartása sok esetben az uralkodó politikájától függött, tehát a korona aktív szerepet játszott a társadalmi rangsor kialakításában, valamint az egyes csoportok megszervezésében.

I. A nemesség hierarchiája a kései középkorban

A hűbéri társadalom 1300 előtti kapcsolatrendszere a 14. század elejére felbomlott, bár a régi hűbéri kötelékek és értékrend egyes elemei még megmaradtak.⁶ I. Edvárd (1272–1307) uralkodása idején egy tucat gróf, a katonai-hűbéri feladatkörét elvesztő báróság, és hozzávetőlegesen 3000 földbirtokos differenciálatlan tömege alkotta a birtokosok elitjét, akiknek birtokai legalább évi 20 fontot vagy annál többet jövedelmeztek.⁷ A földbirtokosok teljes létszáma ennél jóval több volt, ugyanis számosan rendelkeztek évi 20 fontnál kevesebb jövedelmű földdel.⁸ A 13. század végéig nem alakult ki Angliában a született nemesség. A katonai és egyéb szolgálatokat teljesítő birtokosságnak sokféle alcsoportja volt,⁹ de ez nem okozott zavart a hűbériség virágkorában, mert akkor a legfontosabb rendezőelv a saját hűbérúr iránti hűség volt. A hűbériség hanyatlásával ez a kötelék meglazult, a hűbéri társadalom a 14. század elejére elveszítette régi belső rangsorát, a hűbérurak és hűbéres csoportjaik között pedig még nem jöttek létre új és erős társadalmi kötelékek. Az angol földbirtokos nemesség a régi hűbérurak és hűbéresek utódaiból alakult ki, akiket a 14. században már alig kapcsolt össze a klaszszikus hűbériség hierarchikus rendje. A társadalom szerkezetének rendies átalakulása és hierarchiájának megváltozása, egyrészt a társadalom belső fejlődési folyamatainak következménye, másrészt a korona egyre tudatosabb és következetesebb politikájának eredménye volt. Az uralkodók a királyság kormányozhatósága, a társadalmi béke és a jogrend fenntartása érdekében számos intézkedést hoztak, amelyek révén megszervezték azokat a csoportokat, amelyek tagjai alkalmasak voltak a központi és grófsági igazgatás feladatainak ellátására. A korona előírta, hogy bizonyos tisztségek milyen vagyoni, származási, vagy esetleg iskolázottsági feltételek teljesítése esetén voltak vállal-

castrian England. The Greater Gentry of Nottinghamshire, Oxford 1991; CLOUGH, C. H.: *Profession Vocation, and Culture in Later Medieval England*, Liverpool 1982; DENHOLM-YOUNG, N.: *The county Gentry in the Fourteenth Century*, Oxford 1969.

⁶ A hűbériség szerkezeti elemeire, és továbbélésükre vonatkozóan ld.: Szántó Richárd: Derby grófság települései, birtokszerkezete, társadalma, és politikai intézményei a XIV. század végén és a XV. század első felében, PhD. dolgozat (kézirat), Szeged 2001, 148–157.

⁷ MCFARLANE, K. B.: *i. m.* 268.

⁸ *Inquisitions and Assessments Relating to Feudal Aids A. D. 1284–1431*, I. 272–310.

⁹ MCFARLANE, *i. m.* XXI.

¹¹ MCFARLANE, *i. m.* 142–167.

hatók, illetve milyen rangú személyek viselhettek bizonyos hivatalokat. Ezzel a kormányzat befolyásolta a társadalmi rangsor alakulását, esetenként közvetlenül is meghatározta az egyes csoportokhoz tartozás feltételeit.

II. Az arisztokrácia

A 14–15. századi arisztokrácia eredete két jelentősebb csoportra vezethető vissza, az egyik a korábbi hűbéri korszak báróinak kései utódaiból szerveződött, a másik pedig az alacsonyabb rangú lovagi családok soraiból felemelkedő, vagyont és rangot szerző személyek örököseinek köréből alakult ki.¹¹ Az arisztokrácia a kései középkorban vagyoni, társadalmilag és gyakran politikailag is elkülönült más birtokos csoportoktól, amely abban is megnyilvánult, hogy több jogot szerzett, mint a többi birtokos, kiváltságait pedig törvényekkel is biztosította. A társadalom szűk elitjének eltávolodása más csoportoktól hosszú fejlődési folyamat eredménye, amelynek egyik fontos lépése a sajátos címhasználat és nemesi öntudat kialakulása. A 14. században a *noble* és *gentle* fogalmak felcserélhetők voltak, amely abban is megnyilvánult, hogy a lovagoktól az uralkodóig mindenkire alkalmazták őket, de a 15. században a *noble*, *nobility* kifejezések használata a parlamenti *peer* csoportra korlátozódott, a *gentle* fogalmat pedig a *peer* alatt állókra kezdték alkalmazni.¹² A nemesség kifejezésére két fogalom alakult ki, a *noble* a magasabb, a *gentle* az alacsonyabb nemesi rangot jelölte.

Dyer szerint a *nobility* fogalma, amelyet Angliában és a kontinensen is a földbirtokosokra használtak, Anglia esetében jelentésváltozáson esett át, aminek eredményeként használata a társadalom csúcsán álló parlamenti *peerekre* (*the peerage*) korlátozódott.¹³ A grófok és bárók már a 14. században személyes meghívó alapján jelentek meg a parlament felső házában, és ez a kiváltságuk jelentős szerepet játszott abban, hogy jogilag is képesek voltak elkülönülni az alattuk álló birtokosoktól.¹⁴ A parlament felsőházának kialakulása, intézményesülése és a hozzá kapcsolódó jogok (pl.: személyes megjelenés joga) jelentős mértékben hozzájárult a főnemesség (*the nobility*) kialakulásához. Belkemp, Anglia főbírája már 1374-ben úgy vélte, hogy a bárósággal rendelkező személyek báróként jelenhettek meg a parlamentben, de a politikai gyakorlat szerint csak azok jöttek el, akiket a király meghívott.¹⁵ Ők voltak a parlament felsőházának laikus lordjai (*peer*), és erre a csoportra korlátozódott a *the nobility* fogalma. Ebbe a körbe a földbirtok nagysága alapján lehetett bekerülni,¹⁶ de az ehhez szükséges minimális birtokméretet nem határozták meg pontosan.¹⁷ A vagyon mellett a származásnak is fon-

¹² WRIGHT, *i. m.* 2.

¹³ DYER, C.: *Standards of Living in the later Middle Ages. Social change in England c. 1200–1520*, Cambridge 1989, 18.

¹⁴ DYER, *i. m.* 13.

¹⁵ MCFARLANE, *i. m.* 124.

¹⁶ MCFARLANE, *i. m.* XXI.

¹⁷ MCFARLANE, *i. m.* 269.

tos szerepe volt abban, hogy kit soroltak a főrendek közé, de a király kegye és birtokadományai is az arisztokrácia soraiba emelhetek egyes személyeket.

Ez az elit csoport a királyi család alatt állt, és tagjai születésük révén foglalták el társadalmi pozíciójukat, a birtok mellett rangjuk és kiváltságaik is öröklődtek.¹⁸ Az 1322–30 közötti években több nagybirtokos család vált politikai perek áldozatává, akiket később rehabilitált az uralkodó. III. Edvárd (1327–1377) politikájában jelentős szerepet kapott a főnemesség megerősítése, jogainak biztosítása. Az uralkodó 1352-ben statútumban (*Statute of Treason*) szabályozta a felségsértés körébe tartozó ügyeket. Ezek szerint felségsértésnek minősült a király, kancellár, kincstárnok, királyi bírák megölése, illetve a királynő elleni erőszak, a király legidősebb lánya, illetve a trónörökös felesége elleni merénylet, háború indítása az uralkodó ellen a királyság területén, valamint hamis pénzek forgalmazása. A rendelkezés következtében politikai ügyekben többé nem lehetett felségsértési pereket indítani, és ezzel megszűnt a jogi lehetősége annak, hogy az uralkodó politikai ellenfeleit bírósági úton távolítsa el.¹⁹

A grófságok eladományozása hozzájárult az örökletes főnemesség (*the peerage, the nobility*) kialakulásához, de II. Edvárd (1307–1327) és III. Edvárd adományainak többsége azzal a korlátozással valósult meg, hogy csak férfi örökösök öröklhették a birtokot és a rangot. Ez a típusú adomány az *in tail male*, amelynek lényege a nők kizárása az öröklésből. Ennek jelentősége abban állt, hogy szakított a régi hűbérjog öröklési rendjével, amely lehetővé tette, hogy férfi örökös hiányában nők is örökljenek birtokot, de ilyen esetben az örökös nő férje lett a hűbérbirtok birtokosa, és a hűbéri szolgálatokat is ő teljesítette. Így a hűbérúr kezéből kicsúszhatott a birtok,²⁰ de ezt a lehetőséget megakadályozta a nők kizárása az öröklési rendből. Az uralkodó jobban tudta ellenőrizni a hűbérbirtokok öröklését a nőági öröklés kizárásával. Arundel, Oxford, Surrey és Warwick grófságok a kései középkorban több alkalommal is fiági öröklés (*in tail male*) kikötésével kerültek főnemesek birtokába, akik csak elsőszülött fiúra örökíthették birtokaikat, de ha nem volt fiú örökösük, a birtok visszaszállt az uralkodóra. Ez az örökösödési rend egyezett az arisztokraták érdekeivel, akik a birtok, rang és cím együttes osztatlan öröklését óhajtották elérni. III. Edvárd nem ragaszkodott a kizárólagos férfi örökléshez, ugyanis adományozott birtokot *entail* joggal együtt is, ami azt jelentette, hogy férfi örökös hiányában nem háramlott a birtok az uralkodóra, tehát egyenesági lány utód is öröklhetett. Ebben az esetben a kiváltság révén családon belül szabályozni lehetett az öröklés rendjét, és így a nagybirtok egysége megmaradt.²¹

Az arisztokrácia a kései középkorban differenciáltabb lett, és létszámában is gyarapodott a 13. századi helyzethez képest, amikor még a grófok (*earl*) álltak a csoport

¹⁸ BROWN, A. L.: *The Governance of Late Medieval England 1272–1461*, London 1989, 148.

¹⁹ TUCK, *i. m.* 156.

²⁰ HOLDSWORTH, W., S.: *A History of English Law*, vol. IIL, London 1966, 61–64. Özvegyasszonyok csak a hűbérúr jóváhagyásával mehettek férjhez, nehogy ellenséges személy kezébe kerüljön hűbérbirtokuk (HOLT, J. C.: *Magna Carta*, London 1992, 452).

²¹ TUCK, *i. m.* 152.

élén, például 1272-ben mindössze tizenhárman.²² III. Edvárd uralkodása alatt a legnagyobb nemesek földvagyonra növekedett, 1337-ben hat ember kapott grófi címet,²³ Gloucester és Huntingdon grófságai is ekkor váltak grófi birtokokká, amelyek később visszaszálltak az uralkodóra, mivel uraik örökös nélkül haltak meg.²⁴ A grófi cím és birtok adományozása az uralkodói politika fontos eszköze volt, amelyet a legtöbb uralkodó körültekintően alkalmazott. A grófok létszáma ritkán haladta meg a 13 főt.²⁵ Az Ufford grófság is csak két generáción keresztül maradt arisztokrata kézen. Elizabeth, Ulster grófjának lánya 1333-ban örökölte a grófságot, őt az uralkodó második fia Lionel of Antwerpen vette feleségül, aki Clarence hercege lett 1362-ben. Az uralkodó jelentős birtokokat adományozott népes családja tagjainak, akik arisztokratákkal házasodtak, és ez hozzájárult a nemesi nagybirtokok kialakulásához. Erre példa Henry of Grosmont, akinek lancasteri grófsága 1351-ben emelkedett hercegségi rangra. III. Edvárd harmadik fia (John of Gaunt) feleségül vette Henry of Grosmont lányát, Blanchet, aki a hercegség örököse volt. A házasság révén az uralkodó fia megszerezte ezt a jelentős birtokot.²⁶

A főrendi csoport hierarchikusan tagolódott: *duke, marquis, earl, viscount, baro*.²⁷ Az első hercegi rang adományozása 1337-ben történt, amikor III. Edvárd elsőszülött fia Cornwall hercege lett. Az uralkodó családtagjainak, és ritkább esetekben leghűségesebb embereinek hercegi rangra emelése gyakorlattá vált, 1461-ig húsznál több személy kapott hercegi rangot, de öt hercegnél nem volt több egy időszakban. A hercegi cím adományozása legtöbbször csak élethosszig szólt, vagyis nem öröklődött, például V. Henrik (1413–1422) Bedford, Gloucester és Exeter hercegségeket adományozta öccseinek és unokafivérének.²⁸ A hercegi ranghoz – a korabeli gondolkodás szerint – jelentős vagyon és földbirtok járult, és ha valaki nem rendelkezett a rangja fenntartásához szükséges vagyonnal, akkor elveszíthette státuszát és címét. Erre példa George bedfordi herceg esete, akit az uralkodó és a parlament megfosztott hercegi címétől, mert nem rendelkezett a hozzá illő birtokokkal és javakkal.²⁹

A nemesi hierarchiában a herceg alatti örgróf rang 1386-ban jelent meg, amikor II. Richárd (1377–1399) kegyéből Robert de Vere, Oxford grófja emelkedett a Dublin ör-

²² BROWN, *i. m.* 178.

²³ BROWN, *i. m.* 178.

²⁴ TUCK, *i. m.* 154–155.

²⁵ BROWN, *i. m.* 178.

²⁶ TUCK, *i. m.* 154–155

²⁷ BROWN, *i. m.* 148.

²⁸ BROWN, *i. m.* 178.

²⁹ Az ügy hátterében az állt, hogy a herceg ellentétbe került az uralkodóval, aki megvonta tőle a korábban rendszeresen biztosított járadékokat, és mivel a herceg nem birtokolt elegendő örökölt családi vagyont, méltatlan lett a magas rang viselésére. A deklasszálás gazdasági szempontjai mögött politikai szándékok is megjelentek (*EHD*, IV. 477–478).

grófja rangra.³⁰ Ez a cím nem vált gyakorivá a középkori Angliában, 1461-ig csak két további személy kapta meg. A gróf és báró közötti *vicomt* rang viszonylag későn 1440-ben jelent meg, és az örgrófhoz hasonlóan francia hatást mutat. Ekkoriban két személy emelkedett *vicomt* rangra, az egyik John Beaumont, a másik Henry Bouchier, akik Franciaországban korábban már viselték ezt a rangot.³¹ A főnemesi címek és státuszok a korabeli megítélés szerint jelentős jövedelemmel társultak, amely földbirtokból származott, például egy gróf (*earl*) méltóságának fenntartásához legalább évi 1000 font jövedelmet tartottak szükségesnek.³² A főúri vagyonok birtokosai megszervezték udvaraikat, amelyek létszáma egyre növekedett a kései középkorban. Az átlagos grófi udvartartás a 13. század végén harmincöt fő körül volt, és az 1350–1380 közötti időre nyolcvan főre növekedett.³³

Nem mindegyik *nobleman* viselt jelentős tisztséget, jelent meg a parlamentben vagy a kormányzat Westminsteri központjában, mivel az uralkodó bizonyos személyeket nem látott szívesen. Ez természetesen nem változtatott azon, hogy a király jól ismerte a *noblemanek* többségét, és a politikai életben őket tartották az uralkodó természetes tanácsadóinak. A kormányzati feladatokat is ők látták el, ha a király erre képtelen volt, és személyes kötelességüknek érezték, hogy háború esetén a király oldalán hadakozzanak. Hercegek és grófok gyakran irányítottak hadjáratokat. A főnemesség rendelkezett a legnagyobb társadalmi és politikai befolyással, presztízzsel, tagjait megillette a *lord, dominus* cím.³⁴

A *lord, dominus* megszólításnak és címnek két jelentése alakult ki a kései középkorban, az egyik szerint így nevezték az uradalmak urait, és a klerikusokat, függetlenül rangjuktól és társadalmi státuszuktól, aki tehát földesurasági hatalommal rendelkezett használhatta a *lord* címet. Ennek a titulushoz kialakult egy másik használata, amely szerint a parlament felső házának tagjai *a peerek*, vagy *the nobility*, s nevük mellett szerepelt a *lord, dominus* cím.³⁵

A báró állt a *the nobility* alsó rangján, a *baro* fogalom régi eredetű, a 13. századi jelentése azonban átalakult a 15. századra. A hűbériség virágkora idején a *baro* az uralkodónak azokat a hűbéreseit jelölte, akik több lovag fegyverbe állításával tartoztak a királynak hűbértartásukért. A bárók közül kiemelkedett a „nagyobb bárók” (*barones maiores*) csoportja, akik megszerezték a személyes parlamenti megjelenés jogát, és a kormányzati részvétel lehetőségét. A csoport tagjai *baro*, illetve *lord* címet viseltek, és számuk 40–50 körül volt a parlamentben, de összlétszámuk bizonytalan, mivel nem kapott mindenki parlamenti meghívót. A bárói rangnak nem voltak jogilag rögzített feltételei, emiatt bizonytalan, hogy pontosan milyen szempontok alapján

³⁰ Robert de Vere Earl of Oxford is made Marquis of Dublin, in: EHD, IV. 451.

³¹ BROWN, i. m. 178.

³² BROWN, i. m. 148.

³³ MERTES, K.: *The English Noble Household 1250- 1600*, Oxford 1988, 185–186.

³⁴ BROWN, i. m. 148.

³⁵ DYER, i. m. 15.

tekintettek valakit bárónak. Ebben a kérdésben szilárd támpontot biztosít a birtok és a cím, ugyanis aki bárói címet (*baro*) és birtokot (*baronia, honor*) örökölt, azt bárónak tekintették, aki viszont csak lovagi címmel (*miles*) és birtokkal (*feudum militis*) rendelkezett, még jelentős vagyon és jövedelem birtokában is csak lovnak számított. Az uralkodónak módjában állt hűséges emberét bárói rangra emelni. II. Richárd 1387-ben John Beauchampot, udvara stewardját bárói rangra emelte, és királysága *peer*jei közé sorolta. Beauchamp kiváltságleve szerint fiú örökösei örökölhették apjuk rangját. A bárói cím adományozása ritka volt, az 1430–40-es években kapott néhány személy ilyen magas rangot.³⁶

A főnemesség alsó fokán álló bárók és az alattuk álló lovagok között számos jogi különbség létezett, amelyeket törvények szabályoztak. II. Richárd a rendek panaszainak orvoslására 1390-ben kiadott rendeletében a kíséretszervezés kérdését szabályozta, mivel a panaszosok szerint egyes urak és más emberek csatlósai, uraik jelvényeit viselve felfuvalkodott módon viselkedtek, semmi sem tartotta vissza őket a bajkeveréstől, és szembehelyezkedtek a törvényekkel grófságukban. A király erre válaszul elrendelte, hogy főpapok, egyházi emberek, *bachelorok, esquireök* vagy bármiféle kisebb rangú emberek egyenruhás fegyveres kíséretet ne tartsanak. Emellett az uralkodó azt is megtiltotta, hogy hercegek, grófok, bárók és *banneretek* fizetett fegyveres egyenruhás kíséretet szervezzenek, kivéve akkor, ha kíséretüket egész életükre béke és háború idejére szerződtetik. A rendelet csak akkor engedélyezte, hogy hercegek, grófok, bárók és *banneretek* szolgálatukba fogadjanak lovag és *esquire* rangú személyeket, ha közvetlen csatlósként háztartásukban laktak.³⁷ A *banneret* a 13. században jelent meg tapasztalt harcoló lovagok címeként, akik jelentős jövedelemmel rendelkeztek, és feltételezhető, hogy a bárókéra emlékeztető *banner* típusú zászlót vittek előttük, nem pedig a lovagok keskenyebb *pennon* zászlaját. A *banneret* kifejezést később azokra alkalmazták, akik nem örökségük révén rendelkeztek személyes parlamenti részvételi joggal, hanem családjukban ők voltak az elsők, akik a királytól személyre szóló parlamenti meghívót kaptak. A bárók családi örökségük részeként birtokolták ezt a jogot, és nagyobb megbecsülésben részesültek, mint az új emberek, akiket *banneret* címmel különböztettek meg.³⁸ Az 1379. évi fejadó listáin a *banneret* csoport még *knight banneret*ként szerepelt, vagyis odatették a *knight* szót, így jelezve a csoport lovagi eredetét, de már a bárókkal egy sorban említette őket az adóösszeírás, mivel a bárókkal azonos adót, fejenként két fontot fizettek.³⁹ A 15. század elejére a *banneret* cím használata megszűnt, mivel az uralkodó egyre gyakrabban adományozott bárói címet, így a feltörekvő elsőgenerációs bárókat nem lehetett a lekicsinylő *banneret* címmel jelölni.⁴⁰

³⁶ BROWN, *i. m.* 177–182.

³⁷ SECH, I. 243–244.

³⁸ BROWN, *i. m.* 181.

³⁹ KEEN, M.: *The English Society in the Later Middle Ages 1348–1500*, Harmondsworth (Middlesex) 1990, 9; EHD, IV. 125–126.

⁴⁰ BROWN, *i. m.* 181.

Azok a személyek, akik a főnemességhez tartoztak, a személyes parlamenti részvétel jogán kívül⁴¹ további többletjogokkal is rendelkeztek a földbirtokos társadalom más tagjaihoz képest. Az 1341. évi parlament rendelkezése szerint főpapokat, grófokat és bárókat, vagyis a királyság *peer*jeit nem lehetett letartóztatni és elítélni, kivéve a teljes parlamentben, de ott is csak a velük egyenlő *peerek* hozhattak ítéletet a király jóváhagyásával.⁴² A felsőház bírósági jogköre körülhatárolatlan volt, de általában a lordokat érintő személyes, politikai, illetve felségsértési perekben folytatott tárgyalásokat.⁴³ A jelentős jogok mellett több kisebb jog is megillette a grófokat és bárókat, amelyeket más személyek nem gyakorolhattak. A teljesség igénye nélkül megemlíthető néhány példa. Az 1332. évi londoni parlament összehívása alkalmával kihirdetett proklamáció megtiltotta a parlament tagjainak, hogy Londonban és Westminsterben fegyvert viseljenek, viszont kivételt tett a grófokkal és bárókkal, akiknek megengedte kardjuk viselését. Nekik csak az uralkodó jelenlétében, illetve a parlamenti tanácskozás helyszínén kellett fegyvertelenül megjelenniük.⁴⁴ A lordok számos kisebb kiváltságot is élveztek. A békebíróságok összetételét szabályozó 1361. évi rendelkezés szerint három-négy *gentleman*, egy mágnás és néhány jogot tanult ember alkotta ezeket a bíróságokat,⁴⁵ vagyis a törvény egy helyet biztosított a főrendek számára ebben a bíróságban, amely elsősorban a grófsági kis és középbirtokosság ügyeivel foglalkozott. Számos lord uralkodói adomány révén megszerezte a királyi igazságszolgáltatási jogok egy részét. I. Edvárd (1272–1307) korára az angol járások (*hundred, wapentake*) nagyobbik fele, 628-ból 358 földesurak birtokába került. Ilyen esetben a járás lordjának tisztviselője (*bailiff, steward*) vezette a járásbíróságot, és a lord kapta az igazságszolgáltatás jövedelmeit.⁴⁶ A főrendek régi eredetű kiváltsága volt, hogy a grófsági bíróságokon nem kellett megjelenniük. A sheriff grófságon belüli évi kétszeri bírói körútját szabályozó marlborough-i statútum 1268-ban az általános jelenléti kötelezettség alól felmentést adott az érsekeknek, püspököknek, apátoknak, grófoknak és báróknak, kivéve, ha kifejezetten hívták őket.⁴⁷

Összegzésként megállapítható, hogy az angol birtokostársadalomból a kései középkorban kiemelkedett az arisztokrácia, vagyis a főnemesség (*the nobility*), a társadalmi hierarchiában alattuk állt a grófsági közép- és kisbirtokos *gentry*. A főnemesség a régi hűbérurak utódai közül, és a király által adományokkal felemelt új emberek soraiból szerveződött. A főrendek birtokolták a legjelentősebb birtokokat, magas tisztségeket viseltek, és számos kisebb-nagyobb kiváltság mellett rendelkeztek a legmagasabb politikai joggal, vagyis az ország életének irányításában személyesen vehettek részt. A fő-

⁴¹ BROWN, *i. m.* 148.

⁴² *The trial of peers in parliament, 1341*, in: *EHD*, IV. 440–441.

⁴³ POWELL–WALLIS, *i. m.* 302, 319–321, 406–407.

⁴⁴ POWELL–WALLIS, *i. m.* 318.

⁴⁵ BROWN, *i. m.* 126.

⁴⁶ BROWN, *i. m.* 107.

⁴⁷ HOLDSWORTH, *i. m.* I. 79.

nemesi rangú személyek ügyeiben csak a parlament felsőházának bírósága ítélezhetett, emellett csak ők szervezhettek fizetett fegyveres kíséretet, és presztízsüket tovább növelte az a tény, hogy házassági politikájuk révén esetenként még a királyi családdal is rokonságba kerültek. A középkor végén 50–60 család sorolható a főnemesség körébe, tehát a társadalomnak ez a szegmense kis létszámú és zárt csoportba szerveződött.

Richárd Szántó

THE ENGLISH NOBILITY IN THE LATE MIDDLE AGES

This paper contains the concise sketch of the origin, structure and important privileges of the English nobility. One group of the noblemen originated from old feudal baronial families, the other came from knights, who had got great estates and baronial rank from the grace of the king in the 14–15th centuries. The king summoned the noblemen to the House of Lords, and they had a lot of privileges, from which the gentry families were excluded. The nobility identified with the parliamentary peerage, whose privileges, ranks and estates were inheritable. Below family of the king, the nobility stood at the top of the social hierarchy. The nobility containing fifty-sixty families possessed the greatest estates and incomes, and some nobleman got annuity from the king. The noblemen often held important offices, and they took part in the campaign of the king.